

revival jelenségnek nevezhetjük, hiszen a magyar népi kultúrának egy új közegben való újjáéledését, továbbélését jelenti. Természetesen ennek a mozgalomnak a kialakulása sok társadalmi, kulturális, politikai tényezővel is összefüggött már a kezdetekkor is. A hosszú „tánc házas” történet legnagyobb sikerének talán azt tekinthetjük, hogy 2011. november 25-én az UNESCO által is elismert modellé vált, mint az elismert szellemi kulturális örökség megőrzését célzó legjobb gyakorlat. Bár a jelenségből módszertanilag megalapozott modell vált, máig alakulóban levő folyamat a tánc ház, és azt, hogy honnan, hova, merre tart, hogyan alakul tovább, senki sem tudja előre látni. Ma már intézmények állnak a tánc ház mögött, ezért kérdéssé válik, hogy meg tud-e maradni a tánc ház egy alulról építkező, erős civil alappal rendelkező jelenségnek, amelyet a népi kultúrára építő, szórakozni vágyó emberek határoznak meg, vagy pedig maga is intézménnyé válik.

Az összegyűjtött szövegek maguktól beszélnek, magyarázatokra szinte nincs is szükség, hiszen kérdésfelvetéseik, a bennük megjelölt irányvonalak, a múltra való visszatekintésük vagy éppen a jövőre vonatkozó jóslataik, felhívásaik megfogalmazzák a tánc házmozgalom máig legfontosabb kérdéseit.

Szükséges-e a népi kultúrát a maga autentikus változatában megőrizni? Azok, akik ezt a kultúrát élik, ösztönösen teszik-e, vagy tudatosan törekszenek az értékőrzésre, a hagyománymentésre? Vigyük-e színpadra ezt a kultúrát, és ha igen, hogyan? Ki a „tánc ház”, elég-e ismerni a táncokat, vagy szükséges a tánc megjelenési közegét is átlátni ahhoz, hogy valaki ezt az identitást felvállalhassa? Tartoznak-e kellek (öltözködés, hangnem, magatartás stb) ehhez az identitáshoz? Fenntartható-e a tánc ház identitásőrző hatalomellenessége a mai világban? Ugyanazt jelenti-e a tánc ház egy mai fiatalnak, mint az 1990 előtt élőknek? Divat-e a tánc ház, vagy valami egyéb (is)? Intézmény-e a tánc ház, amelyhez szerepek, státusok, hierarchiák társulnak? stb.

Aki ezeket a kérdéseket megpróbálja megválaszolni, támaszkodhat Kőnczei Csongor kétkötetes gyűjteményére, hiszen a fentiekben bemutatott munka óriási segítséget jelent. A tánc ház témájában kutató számára elengedhetetlen forrásanyag összegyűjtése megtörtént, a tánc ház történetének megírása pedig egy következő lépés lehet.

Székely Melinda

Múzeumi vagányság

...NYITOTT MÚZEUM... *Együttműködés, részvétel, társadalmi múzeum. Szerk. Frazon Zsófia, Néprajzi Múzeum, Bp. 2018. 600 old.*

Ez egy *vagány* könyv. A szó etimológiáját figyelembe véve *vagány* (*vagant*), mert ahogy a középkorban a tanulni-tapasztalni vágyó, kihívásokat és kalandokat kereső, gyakran az akkori hagyományokra kételkedve tekintő, azok ellen tiltakozó diákok, a *vágánys* is kritikai szemlélettel rendelkeztek, és ennek megfelelően írták meg szövegeiket, úgy gondolja és fogalmazza újra saját tudományterületének kereteit

és értelmezési fogódzóit a *...Nyitott múzeum...* című kötet is. Ugyanakkor nem rugaszkodik el a valóságtól, nem elméletekből építkezik, hanem a kultúra használói oldalát vizsgálja, az ebből kirajzolódó tudásokat, illetve tapasztalatokat igyekszik integrálni a tudományos gondolkodás eszközeivel és módszereivel. Mindezt közvetlenül, többirányú párbeszédet kezdeményezve tudományágak (pl. etnográfia, kulturális

Molnár Beáta (1991) – doktorandus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, *molnarbeavagynok@gmail.com*

antropológia, muzeológia, új muzeológia), műfajok (szócikkek, esettanulmányok, interjúk), fogalmak és jelentések között.

Emellett vagány (merész, divatos, bevállalós, laza) köznapi értelemben is, hiszen olyan tipográfiai-formai kivitelezésben került az olvasók elé, amely a kiadványban és a múzeumi világban létező belső párbeszéd-kezdeményezéseket kifelé irányítja. Bevonja, partnerként kezeli az olvasót, szövegkiemelőt ad a kezébe, üres oldalakat kínál firkák és kommentárok számára: ki- és felszabadít az olykor merev gátaakat szabó akadémiai diskurzusok megszokott medréből, és megteremt a tudományosság és a hétköznapiság közötti dialógus lehetőségét. A megszokottól eltérő forma gesztusértékű előremutatás: részvétel és együttműködés nélkül öncélúvá válik a mindenkori tudományosság és elméletiség, tovább erősítve a hierarchiák, autoritások társadalmi, illetve tudományos szerepét. Az online térben is jelenlévő tudásbázis (nyitottmuzeum.neprajz.hu) dinamikus, interaktív háló, amely más formában ugyan, de érzékelteti a kutatók szándékát: felderíteni – gondolatok és körülmények széles tárházát, feltárni – láthatatlan mindennapi gyakorlatokat, megérteni – eseteket különböző perspektívából, valamint dialógust kezdeményezni – fogalmak és diskurzusok, elméletek és gyakorlatok között. A határvonalak együttes újrahangelése hatékony módja lehet a közös gondolati terek megteremtésének, erre tesz kísérletet a (hagyományos/webes) kézikönyv tartalmi-módszertani és formai-kivitelezési szempontból egyaránt.

A ...*Nyitott múzeum*... könyv önmagában, tárgyként is izgalmas. A könyveket elsősorban nyilván a tartalmukért szeretjük, de nem tagadhatjuk le az első benyomás szubjektív élményét: mit érzünk, amikor először (vagy másodsor, harmadszor) kézbe fogjuk. A viszonyulásunkat kétségtelenül meghatározza tárgyjellegük is, méretük, tapintásuk, kinézetük, akár illatuk. A kézikönyv első ránézésre nem hasonlít semmire, amit eddig klasszikus értelemben könyvként ismertünk, teljesen fehér védőborítója nem sokat árul el a belső tartalmakról, még csak hangulatot sem sugall, hanem arra ösztönöz, hogy kinyissuk. S ha már kinyitottuk, elénk tárul az otthonos világ, a „mindenkinek ismerős dolgok” (a Budapesti Metropolitan Egyetem

hallgatóinak és a Néprajzi Múzeum kutatóinak kiállítására, 2017) jelensége visszaköszön a dizájnban, hiszen szövegkiemelővel aláhúzott, keretezett, kijelölt szövegrészek, címszavakat tartalmazó, hashtagelt emlékeztető cédulák, illetve összefirkált oldalak, még zöld mosolygós arcok (szmájlik) is megjelennek, akár csak a vizuális típusúak által megpreparált egyetemi jegyzetekben. Emellett pedig ott van a könyv mellé ajándékba kapott mini-szövegkiemelő, amely közreműködésre invitál, bár mi tagadás, nem annyira egyszerű nekirugaszkodni és „befirkálni” egy könyvbe, hiszen eddig úgy tudtuk, hogy ez nem szép dolog. Már tárgyként is eléri azt, amire – tartalmilag is – kísérletet tesz: kérdésfelvetésre, továbbgondolásra és együttműködésre ösztönöz, ugyanakkor értelmezési szabadságot kínál, hatást gyakorol. A lehetséges többszólamúság Eco-i értelemben is a nyitott mű jelentőségét és felelősségét hangsúlyozza. Ez a könyv (így is) provokál, és nagyon jól teszi.

A látszólag laza megjelenés mögött viszont komoly kutatás és tartalom húzódik: az egyszerre elvont és konkrét *nyitott múzeum* fogalom jelentését kutatók boncolgatják, a részvételen és együttműködésen alapuló múzeumi folyamatokat vizsgálják. A kiadvány „ars poeticája” egyértelmű: „A kézikönyv legfontosabb kérdése, hogy a mindennapi múzeumi praxis ismerete és kritikai gyakorlata nélkül vajon létrehozható-e adekvát módszertan. A kézikönyv válasza erre, hogy nem nagyon. [...] Ez pedig nem magányos tudóstevékenység – hiszen a múzeum mint intézmény bonyolult szereposztással, komplex szakértői gárdával dolgozik –, hanem az egyes szakágak közötti szakmai együttműködés és diszkusszió.” Ilyen kontextusban is dialóguskezdeményező a kézikönyv, hiszen olyan fogalmi apparátus keretezésére vállalkozik, amely minden múzeumközeli szakember számára (legyen az belső munkatárs vagy külső elemző) aktuális és megkerülhetetlen.

A fogalmi háló megteremtésében olyan kulcsszavak játszanak fontos szerepet, mint például az autoritás, demokratikus alkotói folyamat, diverzitás, élő archívum, humor, kommentár-muzeológia, közösségi múzeum, laboratórium, lokális nézőpont, multiperspektivitás, önetnográfia, radikális múzeum,

részvételi kutatás, szubjektív múzeum, társadalmi tárgy és múzeum, tudáskörforgás, újrarájszás, vendégtárgy. Bár önmagában értjük az egyes szavak jelentését, az ilyen jellegű – konkrét meghatározás, körülhatárolás nélküli – fogalmaktól gyakran ózkdok a tudomány, hiszen jelentésük használatól és kontextustól függő. Ezért is fontos és hasznos az eltérő jelentéshorizontok, és személyes, kognitív szótárak összehangolása. Ilyen kezdeményezés volt az a „kurátori szótár” (tranzit.org/curatorialdictionary), amely szintén az új muzeológia tárgyköréből választott ki és tisztázott néhány fontosnak ítélt fogalmat. A ...*Nyitott múzeum*... ezt gondolta és fejlesztette tovább, kibővítve az eszköztárat: a szócikkek mellett múzeumi esettanulmányokat, kurátorokkal, múzeumpedagógusokkal, egyetemi oktatókkal, művészettörténészekkel készült interjúkat, illetve szakirodalmat találunk. És ami a legfontosabb: a kézikönyv megjelenését többéves kutatási folyamat előzte meg (Mai tárgyak, mai emberek, társadalmi múzeumok. Út a részvételen alapuló múzeumok felé OTKA-NKFI), a kutatók között találunk etnográfust, muzeológust, esztétát, kurátort, irodalomtörténészt, kultúrantropológust, levéltárost.

A kézikönyv aktualitása többek között a perspektívában is rejlik: a múzeumi tudást és az ebből származtatott folyamatokat a „múzeumhasználó” szemzőgével, a látogatói szereppel egyenértékűnek tekinti, nem hierarchizál, hanem közös platformot teremt, amelyben az önreflexív szemlélet, a kritikai gondolkodás élvez kiemelt szerepet. A kutatás, illetve a kiadvány

elkészítéséhez is ilyen jellegű, demokratikus munkamódszerre volt szükség, ún. „kommentáron és kritikán alapuló diszkurzív írással” készültek a szövegek, a kötet szerzői, vendégszerzői és vendégkommentálói kölcsönösen hatottak egymásra, közösen vettek részt a tartalmak létrehozásában, így tágitva az értelmezési kereteket. Ezt támasztja alá a szerzőség (vagy inkább szerzőnélküliség) jelensége is a könyvben. A kollektív szerzőség mint fogalom már a bevezetőben megjelenik, és végigkísér a kiadványon. Nincsenek tolakodó személynevek és hozzájuk köthető szövegek, csupán az utolsó két oldalon – mintha csak protokollból – szerepelnek az alapadatok között. Akár humorosan is hathat, hogy a kutatók, szerzők és könyvtervezők nevei ugyanolyan hangsúllyal jelennek meg a kötet végén, mint a papír minőségét jelölő adatok, illetve a felhasznált betűtípus neve és tervezője.

Nagyon vagány és demokratikus kötetről van tehát szó, amely bár szembeszáll a múzeumi elitizmussal, mégiscsak irányt jelöl. De ez az iránymutatás nem autoriter stratégia, hanem kölcsönösségen és párbeszédre alapuló közös munka, illetve módszertan, amely nem kijelent, hanem új lehetőségeket keres, és ezekre reflektál. A múzeumi diskurzusok változásai és új kontextusai mindenképpen kihívások elé helyezik az intézményeket, a ...*Nyitott múzeum*... ehhez nyújt segítséget és egyben inspirációt.

Molnár Beáta

Rituális tárgy, látható leltár, örökítés

Szarvas Zsuzsa: Zsidó tárgyak. Jewish Objects.

Néprajzi Múzeum, Bp. 2017. 160 old. (A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai 24.)

Talán minden múzeumlátogató felfedező készletettsége mélyen ott ül a „vidéki helytörténeti múzeumok” padlóviaszos szimatmintájába, épületes méretű portréfestmények, ismeretlen arcalakok, cícomás edénykészletek és színes posztamensre emelt

agyagtörmelékek élményébe savanyodott kíváncsiság. Meg tán ki se jön onnan, ha ki nem mozdítja valami, s az nem föltétlenül a csoportos múzeumlátogatás... Valami, ami egyszerre élmény és kísértés, adat és tárgy, vízió és olvasmányvilág, képzelet és dokumentáció

A. Gergely András (1952) – politológus, kulturális antropológus, az ELTE TÁTK és a PTE DTI oktatója, szerkesztő, a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság elnöke, Budapest, andrasgergelya@gmail.com